



*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 18.02.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 14.03.2022

*Atıf Bilgisi: Etikan S.; Ölmez. F.Ö.; Kılıçarslan H. (2022). “Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar”. Hars Akademi, 5, Aydın Uğurlu ve Geleneksel Sanatlar Özel Sayısı, 80-96.

*Citation: Etikan S.; Ölmez. F.Ö.; Kılıçarslan H. (2022). “Weavings In The Dowry Tradition Of Mucur District”. Hars Akademi, 5, Aydın Uğurlu and Traditional Arts Special Issue, 80-96.

MUCUR YÖRESİ ÇEYİZ GELENEĞİNDE YER ALAN DOKUMALAR¹

*Sema ETİKAN** – *Filiz Nurhan ÖLMEZ*** – *Hande KILIÇARSLAN****

Öz

Çeyiz hazırlama geleneği Anadolu kültüründe kız çocuğun doğumuyla başlamakta ve evlendiği güne kadar devam etmektedir. Halk arasında yaygın olarak kullanılan “Kız beşikte, çeyiz sandıkta” sözü de bu geleneği en iyi şekilde anlatmaktadır. Genel anlamda bir genç kızın çeyizinde, evlendiğinde günlük yaşamı içerisinde ihtiyaç duyacağı, mutfak eşyası, yatak, yorgan, çeşitli örtüler, halı ve düz dokuma teknikli yaygı, yastık, minder, çuval ve heybe gibi çeşitli dokumalar yer almaktadır. Bu çeyizlik olarak hazırlanan eşya ailenin ekonomik durumu ile bağlantılı olarak farklılık gösterdiği gibi aynı zamanda yöresel anlamda da gelenek ve göreneklere bağlı olarak bazı değişiklikler barındırmaktadır. Her aile kendi maddi imkânları doğrultusunda ve yaşadığı çevrenin sözlü geleneği çerçevesinde çeyiz hazırlığını tamamlamaktadır. Her ne kadar farklılıklar olsa da Anadolu’nun hemen her yöresinde çeyizlik eşyanın başında dokumalar yer almaktadır. Ancak günümüzde gelişen teknoloji, değişen yaşam koşulları ve moda gibi faktörler, çeyiz hazırlama geleneğinde ve çeyizde yer alan eşyada değişiklik olmasına neden olsa da çeyiz hazırlama, kültürel bir değer olarak birçok yörede sürdürülmektedir. Bu çalışmada, Mucur yöresinde evlilik çağına gelmiş genç kızların çeyizinde yer alan dokumaların, kullanım amaçlarına göre çeşitlerinin tespit edilmesi ve bu dokumaların boyut, renk, motif ve desen özellikleri açısından incelenerek belgelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır. İnceleme sonucunda, yöre çeyiz geleneğinde 6’lı halı yastık takımının öncelikli olarak bulunduğu ve beraberinde de duvar halısı/kilimi, seccade, namazlağı ve çuval dokumaların yaygın olarak yer aldığı belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Mucur, çeyiz, dokuma, halı, kilim.

¹ Bu çalışmada, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen GSF.A3.17.002 no’lu projenin verilerinden yararlanılmıştır.

* Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, etikansema@gmail.com / ORCID: 0000-0001- 5347-200X.

** Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, filnurol@gmail.com / ORCID: 0000-0002-2764-4514.

*** Doç., Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Neşet Ertaş Güzel Sanatlar Fakültesi, Geleneksel Türk Sanatları Bölümü, hande.kilicarslan@ahievran.edu.tr / ORCID: 0000-0001-9332-4730.

WEAVINGS IN THE DOWRY TRADITION OF MUCUR DISTRICT

Abstract

The tradition of preparing a dowry begins with the birth of a girl in Anatolian culture and continues until the day she gets married. The phrase “girl in a cradle, dowry in chest” is also widely used among the people and describes this tradition in the best way. In general, a young girl’s dowry includes various textiles that she will need in her daily life, such as kitchen utensils, bedding, quilts, various covers, carpet and flat weaving mats, pillows, cushions, sacks and saddlebags. The items prepared as this dowry differ depending on the economic situation of the family and at the same time contain some changes depending on the local traditions and customs. Each family completes the dowry preparation in line with their own financial means and the oral tradition of the environment they live in. Although there are differences, weavings are the leading dowry items in almost every region of Anatolia. However, although the factors such as developing technology, changing living conditions and fashion cause changes in the tradition of dowry preparation and the goods in the dowry, dowry preparation is tried to be continued as a cultural value in many regions. In this study, it is aimed to determine the types of weavings in the dowry of young girls who have reached the age of marriage in the Mucur region, according to their intended use, and to document and introduce these weavings by examining them in terms of size, color, motif and pattern features. As a result of the examination, it was determined that the 6 piece carpet pillow set was the priority in the dowry tradition of the region and that the wall rugs, sacks and haral weavings were common.

Key words: Mucur, dowry, weaving, carpet, rug,

Giriş

Çeyiz hazırlama geleneği Anadolu kültüründe kız çocuğun doğumuyla başlamakta ve evlendiği güne kadar devam etmektedir. Halk arasında yaygın olarak kullanılan "Kız beşikte, çeyiz sandıkta" sözü de bu geleneği en iyi şekilde anlatmaktadır. Genel anlamda bir genç kızın çeyizinde, evlendiğinde günlük yaşamı içerisinde ihtiyaç duyacağı, mutfak eşyası, yatak, yorgan, çeşitli örtüler, halı ve düz dokuma teknikli yaygı, yastık, minder, çuval ve heybe gibi çeşitli dokumalar yer almaktadır. Bu çeyizlik olarak hazırlanan eşya ailenin ekonomik durumu ile bağlantılı olarak farklılık gösterdiği gibi aynı zamanda yöresel anlamda da gelenek ve göreneklere bağlı olarak bazı değişiklikler barındırmaktadır. Her aile kendi maddi imkânları doğrultusunda ve yaşadığı çevrenin sözlü geleneği çerçevesinde çeyiz hazırlığını tamamlamaktadır.

Çeyiz; Arapça "cihaz" sözünden gelmekte ve evlilik çağına gelmiş bir genç kız için hazırlanan sandık eşyası ve baba evinden kendi evine götürdüğü her türlü kullanım eşyasını ifade etmektedir (Artun 2014: 159). Çeyizlik eşya bu amaçla özel olarak yapılmış ve "çeyiz sandığı" olarak adlandırılan bir sandık içerisinde biriktirilmekte ve gerektiğinde de bu sandıkla taşınmaktadır.

Anadolu'nun hemen her yöresinde çeyizlik eşyanın başında dokumalar yer almaktadır. Ancak günümüzde gelişen teknoloji, değişen yaşam koşulları ve moda gibi faktörler, çeyiz hazırlama geleneğinde ve çeyizde yer alan eşyada değişiklik olmasına neden olsa da çeyiz hazırlama, kültürel bir değer olarak birçok yörede sürdürülmektedir. Bu yörelerden biri de Mucur ilçesidir.

Mucur, Kırşehir ilinin ikinci büyük ilçesidir. İl merkezine 21 km uzaklıkta olan ilçe, Orta Anadolu'nun karakteristik bir yerleşim yeridir. 42 köyü bulunan Mucur'un doğusunda Hacıbektaş, batısında Kırşehir, kuzeyinde Çiçekdağı ve güneyinde de Gülşehir yer almaktadır (Şahin 2006: 7). M.Ö. 1800-1200 yılları arasına tarihlendirilen Hititler döneminden bu yana önemli bir yerleşim yeri olan ilçe, 1075 yılı itibarıyla Anadolu Selçuklu Devleti'nin egemenliğine girmiş ve bu tarihten sonra da bir Türk şehri olarak anılmıştır (Akyürek, Köksal, Yıldırım 1997: 5; Şahin 2006: 10,11). Tarih boyunca bölgede yaşayan medeniyetler, bıraktıkları kültürel miras ile ilçede zengin bir tarihi geçmiş oluşturmuşlardır. Yeraltı şehirleri, kiliseler ve tarihi şehir kalıntılarından "Mucur Yeraltı Şehri", Aflak ve Aksaklı Kliseleri", "Uyluk ve Karadurak Şehir Kalıntıları" bu tarihi miraslardan bazılarıdır. Ayrıca ilçe, Seyfe Gölü gibi doğal bir zenginliğe de sahiptir (Akyürek vd. 1997: 51-55; Şahin 2006: 16-29).

Başta buğday, arpa ve mercimek yetiştiriciliği olmak üzere tarım ve hayvancılık ilçenin önemli geçim kaynaklarıdır. (Cihan 1990: 186-187). İlçe sınırları içerisinde yer alan ve "Tepesidelik Tuzlası" adıyla bilinen tuz madeni de ilçenin ekonomik zenginliklerinden biridir. Ancak rezervlerinin azalması nedeniyle günümüzde eskisi kadar verimli çalışmamaktadır (Akyürek vd. 1997: 43; Cihan 1990: 186-187). Bunların yanı sıra dokumacılık da ailelerin yine önemli bir gelir kaynağı olarak uzun yıllar sürdürülmüştür.

Mucur ve çevresinde ailelerin çocuklarına hazırladığı çeyizlik eşya; yorgan (4 adet), yorgan kılıfı, döşek (2 adet), çeşitli kullanım amacı için işlemeli örtüler (masa örtüsü, sandık örtüsü, karyola örtüsü), yün çorap, patik, eldiven, halı yastık yaygısı (işlemeli), perde, oyalı tülbentler, peşkir, lif, mutfak eşyası ve çeşitli giysilerden oluşmaktadır. Bunların yanı sıra halı ve düz dokuma teknikli seccade, namazlağı, duvar halısı/kilimi, sedir halısı, halı yastık, minder, kilim, heybe ve çuval ile tülü dokumalar da yörede ailelerin ekonomik imkânları doğrultusunda çeyizlerde ilk sırada yer almaktadırlar.

Bu çalışmada, yörenin köklü dokuma kültürü bünyesinde var olan ve Mucur yöresinde evlilik çağına gelmiş genç kızların çeyizinde yer alan dokumaların, kullanım amaçlarına göre çeşitlerinin tespit edilmesi ve bu dokumaların boyut, renk, motif ve desen özellikleri açısından incelenerek belgelenmesi ve tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu amaçla yöreye ziyaretler yapılmış ve yöre insanı ile yapılan yüz yüze görüşmeler ile çeyiz geleneği konusunda bilgi edinilmiştir. Yörede çeyiz geleneğinde yer alan ibadet, iç mekân donatımı, ölümlük-dirimlik ve taşıma-depolama amaçlı dokumalar belirlenmiş, bu dokumaların fotoğrafları çekilerek belgelenmiştir. Aynı zamanda dokumaların boyut, dm²'deki düğüm sayısı, saçak uzunluğu, etek örgü boyu gibi bazı teknik özellikleri ile dokuma tekniği, renk motif ve desen özelliği, ömrü gibi bilgileri de tespit edilmiştir. Edinilen bu bilgiler "Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar" başlığı altında ibadet, iç mekân donatımı, ölümlük-dirimlik ve taşıma-depolama amaçlı dokumalar olmak üzere kullanım amacına göre sıralanarak örneklerle sunulmuştur.

Mucur Yöresi Çeyiz Geleneğinde Yer Alan Dokumalar

Anadolu'nun hemen her yöresinde köklü bir geleneği olan dokumacılık ve üretilen dokumalar, günlük yaşam içerisinde ihtiyaç duyulan birçok eşyanın temelini oluşturmakta ve aynı zamanda bu eşya çeyizlerde de yer almaktadır. Her ne kadar yaşam biçiminde görülen değişim hızlı bir şekilde devam etse de dokumalar buna rağmen birçok yörede çeyizlik eşyanın başında bulunmaktadır.

İbadet amaçlı kullanılmak üzere dokunan seccade ve namazlağılar, iç mekân donatımında kullanılmak üzere dokunan çeşitli büyüklükte yaygılar, sedir örtüleri, duvar halı ve kilimleri, halı yastıklar, ölümlük-dirimlik olarak adlandırılan ve defin işlemi sırasında cenazenin sarılarak taşınması amacıyla dokunan büyük boyutlu dokumalar, başta tarımsal ürünler olmak üzere çeşitli ürün ve eşyanın taşınmasında ve depolanmasında kullanılan çuval, haral ve heybeler Anadolu'nun hemen her yöresinde olduğu gibi Mucur ve çevresinde de çeyizlik dokumaların başında gelmektedir. Bu çeyizlik dokumalar yörede hem halı hem de düz dokuma teknikleri ile üretilmektedir.

Halı sanatı içerisinde kendine özgü desen özelliği ile ayrı bir yerde olan seccadeler, İslam kültür dünyasının da bir parçasıdır. İbadet için temiz bir alan yaratma gerekliliğinden dolayı bir ibadet aracı olarak İslam dininde yerini almıştır, ancak kullanılması mecbur tutulmamıştır

(Nekrasova, Kınayeva 1997: 2; Paquin 1983: 5-18). Seccadeler ibadet için temiz bir alan oluşturmalarının yanı sıra kutsal bir alan oluşturmalarından dolayı da özgün bir süsleme tarzına sahiptirler. Seccadelerde süsleme unsurlarının başında mihrap gelmektedir. Mihrap ilk kez 8. yüzyıl başında ortaya çıkmış ve camide kible yönünü belirleyen kemer şeklinde bir nişten oluşmaktadır. Niş ve kemer mimari süsleme elemanlarıdır. Bütün dinlerde ve inançlarda ilahi gücü simgeleyen bir süsleme elemanı olarak kullanılmışlardır. İslam mimarisinde de aynı şekilde kemer gücün, dini aşkın ve kutsal geçişin sembolü olarak algılanmıştır. Böylelikle mihrap, hem yön tayin edici bir işaret olarak seccadelerin ana motifi haline gelmiş hem de dünyanın ötesine geçişi simgelemiştir (Hasol 1979: 354; Nekrasova, Kınayeva 1997: 2; Paquin 1983: 5-18).

Kırşehir ve Mucur yöresinde de seccadeler kullanım amaçlarından dolayı çeyizlerde yer alan dokumaların başında gelmektedir. Geleneksel yöre seccadelerinde mihrap, tek ve çift yönlü olmak üzere iki şekilde de görülmektedir. Mihrap kemeri ise yaygın olarak basamaklı mihrap tipinde dokunmaktadır.

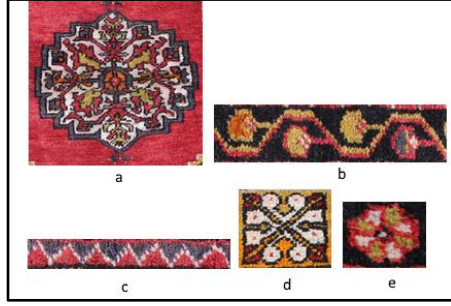
Şekil 1.'de Mucur ilçesi Kurugöl köyünde tespit edilen çift taraflı ve basamaklı mihraplı bir halı seccade görülmektedir.



Şekil 1. Seccade (Mucur-Kurugöl Köyü), (Etikan, Ölmez, Kılıçarslan 2020'a: 1087; Etikan, Ölmez, Kılıçarslan, Şahin 2020b: 64)

Şekil 1'de verilen seccadenin boyutları 1.15x1.98m, dm²'deki düğüm sayısı ise 26x28'dir. Çeyizlik olarak Kırşehir halı pazarından satın alınan dokuma 57 yıllıktır. Atkı, çözüğü ve ilme ipliği yündür. Saçakları ve kilim örgüsü kumaş dikilerek kaplanmıştır. Orta zemininde biri basamaklı diğeri düz olmak üzere iç içe iki adet çift taraflı mihrap kemeri bulunmaktadır. Kırmızı renkli mihrap zemininde bir top motifi yer almaktadır (Şekil 2a). İçten dışa doğru dar kenar sularında "yarım elma" ve "bıçkır" motifleri (Şekil 2b, 2c), geniş kenar suyunda "devetabanı (kedi izi)" motifi (Şekil 2d), en dışta yer alan dar kenar suyunda ise "bütün elma"

olarak adlandırılan motif bulunmaktadır (Şekil 2e). Beyaz, siyah, turuncu, yeşil, lacivert, kırmızı ve gri dokumada kullanılan renklerdir (Etikan vd. 2020a: 1088; Etikan vd. 2020b: 65).



Şekil 2. a: Top (Göl), b: Yarım elma, c: Bıçkır, d: Deve tabanı (Kedi izi), e: Bütün elma

Şekil 3’de Mucur ilçesi Aydoğmuş köyünde tespit edilen bir düz dokuma namazlağı görülmektedir.

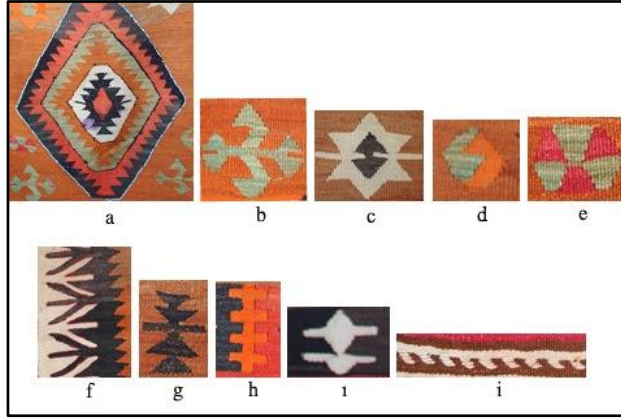
Yörede dokumalarda yer alan göbek motifine “top” adı verilmektedir. Dokumanın boyutuna göre top motifi zeminde birden fazla sıralanmakta ve dokumalar buna göre “tek toplu”, “üç toplu”, “beş toplu” gibi isimler almaktadır. Şekil 3’de verilen namazlağı da iki toplu kilimlere bir örnektir.



Şekil 3. Namazlağı (İki toplu) (Mucur-Kurugöl Köyü), (GSF.A3.17.002 No’lu Proje Arşivi, 2017)

Şekil 3’de verilen iki toplu namazlağı, iliksiz atkı yüzü ve sarma sınır atkılı dokuma teknikleri ile dokunmuştur. Dokumacısı tarafından 90 yıllık bir dokuma olduğu belirtilmektedir. 0,71x1,31m boyutlarında olan namazlağının atkı ve çözgü iplikleri yündür.

Saçakları alt ve üst olmak üzere her iki uçta da örüldür. Orta zeminde birbirine birleşik iki "top" motifi yer almaktadır (Şekil 4a). Zeminde top motiflerinin çevresinde "kıvrım (tek dallı oy, it izi)", "yıldız" "sevdim-dolaş (ying-yang)" ve "elma" (Şekil 4b, 4c, 4d, 4e) gibi motifler görülmektedir. İki uzun kenarda içe doğru "bıçkır", dışa doğru ise "tavuk tırnağı" motifleri sıralanmaktadır (Şekil 4f). Üst kısa kenarda "yıldız" ve "parmak" motifleri farklı renkteki zeminler üzerinde ardışık yer almakta, alt kısa kenarda ise aralarında "topaç" motifinin de olduğu birkaç motif yine farklı renkteki zeminlerde görülmektedir (Şekil 4g, 4h, 4ı). Kilimin etek örgüsünde ise "akıtma (sıçan dişi)" motifi yer almaktadır (Şekil 4i). Turuncu, kırmızı, yeşil, pembe, taba, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 4. a: Top (Göl), b: Kıvrım (Tek dallı oy, it izi), c: Yıldız, d: Sevdim-dolaş (Ying-Yang), e: Elma, f: Bıçkır ve Tavuk tırnağı, g: Yıldız, h: Parmak, ı: Topaç, i: Akıtma (Sıçan dişi)

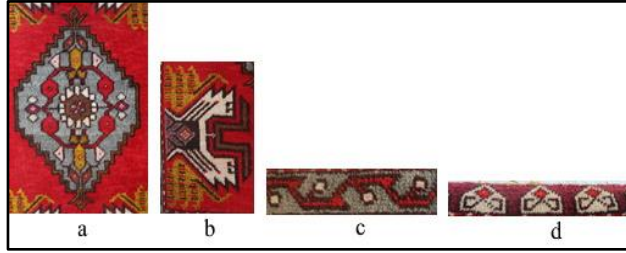
Kırşehir evlerinde iç mekân donatımında halı yastık kullanımı oldukça yaygındır. Yörede halı yastık dokumacılığı hemen her yerleşim yerinde yapılmakla beraber, yöreye özgü renk, motif ve desen özelliğine sahip, "Mucur halı yastığı" ya da "Mucur yastığı" adıyla tanınan dokumalar altılı takım olarak genç kızların çeyizinde ilk sırada yer almaktadır. Ayrıca yedinci yastık olarak ilave bir yastık da kayınpedere hediye edilmek üzere hazırlanmaktadır. Zamanla yaşam biçiminin değişmesi, moda faktörü ve teknolojik gelişmeler kanepeler vb. mobilyaların evlerde giderek yaygınlaşmasına neden olmuş ve halı yastık kullanımı azalmıştır (Etikan vd. 2020b: 80; Etikan, Ölmez, Kılıçarslan, Şahin 2021a: 152).

Şekil 5'de Mucur ilçesi Altınyazı (Aflak) köyünde tespit edilen bir halı yastık görülmektedir.



Şekil 5. Mucur yastığı (Pençeli), a: Ön, b: Arka, c: Yan, (Mucur-Altın yazı (Aflak) Köyü), (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2018)

Şekil 5’de verilen Mucur yastığı 0.54x1.07m boyutlarındadır. Atkı ve ilme iplikleri yün, çözümlü iplikleri pamuk olan dokuma yaklaşık 50 yıllıktır. Orta zeminde bir top motifi bulunmaktadır (Şekil 6a). Top motifinin merkezinde yer alan motif “ayna” olarak adlandırılmaktadır. Kenarlarda ise “pençe” motifi yer almaktadır. Pençe motifinin ortasında “kurbağa”, kenarlarında da hardal sarısı renginde iplikle dokunmuş “deve” motifi görülmektedir (Şekil 6b). Orta zemini “topaklı su” motifinin yer aldığı kenar suyu çevrelemekte (Şekil 6c), yastığın üstünde ve altında ise ayak kısmı yer almaktadır (Şekil 6d). Kırmızı, gri, bordo, hardal sarısı, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 6. a: Top (ortası ayna motifi) b: Pençe (Pençe (el), Kurbağa ve Deve), c: Topaklı su d: Ayak

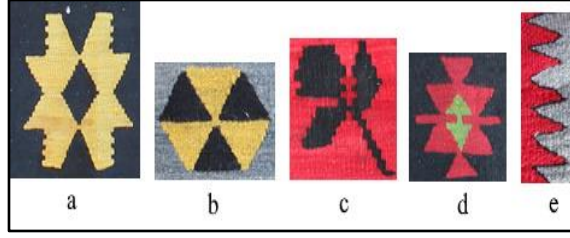
Kırşehir yöresinde “Yanlama” adı verilen ve dar uzun bir şekilde dokunan kilimler, yer yaygısı olarak evin oturma odasında iki sedir arasına serilmek üzere dokunmaktadır. Bununla beraber bu tip dokumalar aynı zamanda duvar kilimi ve sedir (makat) örtüsü olarak da kullanılmaktadır. Günlük yaşam içerisinde farklı kullanım amaçları için dokunan bu kilimlerin orta zemininde “top” adı verilen göbek motifleri dokumanın boyutuna göre birden fazla sıralanmakta ve bu kilimler desen özelliği açısından “Toplu kilim” olarak adlandırılmaktadır (Etikan vd. 2020b: 24, 111, 112).

Kırşehir'in diğer yörelerinden farklı olarak Mucur ilçesi ve köylerinde sedir üzerine sermek amacıyla dokunan dar uzun dokumalara "Yanlama" adı verilmektedir. Sedir kilimleri çoğunlukla "Toplu kilim" desen özelliği göstermekle birlikte farklı desen özelliğine sahip örnekler de bulunmaktadır. Şekil 7.'de Mucur ilçesi Kıran köyünde tespit edilen bir sedir kilimi görülmektedir. Karakteristik olarak Toplu kilim desen özelliği göstermeyen bu dokuma yine yöreye özgü motiflerin kullanılması ile oluşmuştur.



Şekil 7. Sedir kilimi (Yanlama), (Mucur-Kıran Köyü), (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2017)

Şekil 7'de verilen bu sedir kiliminin boyutları 1.54x3.74 m'dir. 53 yıllık olan dokumanın atkı iplikleri yün, çözümlü iplikleri pamuktur. İliksiz atkı yüzlü ve sarma sınırlı dokuma teknikleri ile dokunmuştur. Etek örgüsü alt uçta 6cm, üst uçta ise 9 cm'dir. Saçak uzunluğu ise alt uçta 4cm, üst uçta 8 cm'dir. Üç sıra kenar süyunun çevrelediği orta zeminde "yıldız", "elma (it izi)" ve "portakal yaprağı" motifleri sıralanmaktadır (Şekil 8a, 8b, 8c). Kenar sularında ise dıştan içe doğru siyah zemin üzerinde "yıldız" (Şekil 8d), gri zemin üzerinde "elma (it izi)" (Şekil 8b) ve kırmızı zemin üzerinde de "portakal yaprağı" (Şekil 8c) motifleri bulunmaktadır. Kenar suları birbirinden "bıçkır" motifi ile ayrılmıştır (Şekil 10e). Kırmızı, sarı, gri, gülcürusu ve siyah dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 8. a: Yıldız, b: Elma (it izi), c: Portakal yaprağı, d: Yıldız, e: Bıçkır

Kırşehir yöresinde duvar halısı/kilimi kullanma yaygın olarak sürdürülen bir gelenektir. İç mekânın donatımı ve süslemesi amacıyla yöre insanları tarafından hemen her evde kullanılan bu dokumalar, duvara asıldıktan sonra üzerlerine günlük giysiler, aile fotoğrafları vb. eşya yine asılarak yerleştirilmektedir (Etikan vd. 2020b: 25, 108).

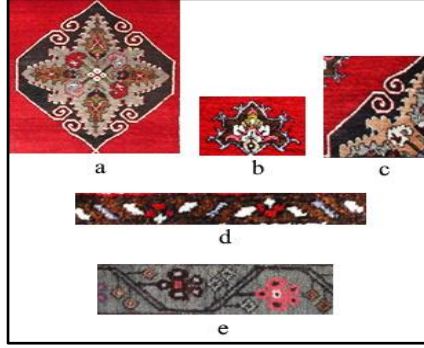
Şekil 9’da Mucur ilçesi Yürücek köyünde tespit edilen ve günlük yaşam içerisinde yaygın olarak kullanılması nedeniyle yörede çeyizlik dokumalar arasında yer alan duvar halısına bir örnek görülmektedir. Dokuma Yürücek köyünde tespit edilmiştir, ancak Kırşehir ili Özbağ beldesine özgü bir dokumadır. “Müftü toplu” halı olarak bilinen bu halılar duvar ve sedir halısı olarak dokunmaktadır. Üç toplu olan bu duvar halısı, Mucur yöresine özgü bir dokuma değildir. Yürücek köyüne çeyizlik olarak satın alınma yoluyla gitmiştir. (Ölmez, Etikan, Kılıçarslan, Şahin 2021: 113).



Şekil 9. Duvar halısı (Müftü toplu), (Mucur-Yürücek Köyü), (GSF.A3.17.002 No’lu Proje Arşivi, 2017)

Şekil 9’da verilen dokumanın boyutları 1.17x3.21m, dm²’deki düğüm sayısı ise 40x40’dır. Atkı ve çözgü iplikleri pamuk olan halının ilme iplikleri yündür. Atkı iplikleri kırmızı renklidir. Kilim örgüsü (toprakçalık) alt uçta 5cm, üst uçta ise 3 cm’dir. Saçak uzunluğu ise alt uçta 4cm, üst uçta ise 5 cm’dir. Halının uzun kenarının bir tarafına duvara asılabilmesi için 6 adet birit dikilmiştir. Dokumanın ortasında kırmızı zemin üzerinde üç tane “müftü topu” adı verilen top motifi yer almaktadır (Şekil 10a). Top motiflerinin iki ucunda ise “tuğ” motifi bulunmaktadır

(Şekil 10b). Köşelere “mehrap” (Şekil 10c) adı verilmektedir. Dar kenar suyunda “çatık kaş”, geniş kenar suyunda ise “dallı elma” motifi yer almaktadır (Şekil 10d, 10e). Gri, kırmızı, kahverengi, pembe, mavi, sarı, somon, yeşil, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 10. a: Müftü topu, b: Tuğ, c: Mehrap, d: Çatık kaş, e: Dallı elma

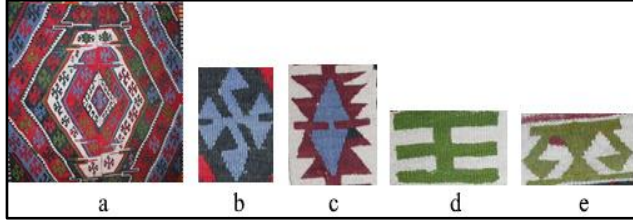
Ölümlük-dirimlik dokuma geleneği yüzyıllardır süre gelen sözlü bir kültür ile varlığını sürdürmektedir. Doğumunda bir dokumaya sarılan Türk insanı ölümünde de bir dokumaya sarılarak son yolculuğuna çıkarılmıştır. “Ölümlük-dirimlik”, “ahretlik” ya da “sargı kilimi” adıyla bilinen bu dokumalar mezarlık dönüşünde ölen kişinin hayrına camiye bağışlanmakta, sonrasında herhangi bir nedenle geri istenmesi ya da alınması gelenek ve göreneğe göre hoş karşılanmamaktadır. Bağış sonrası kilim caminin malı sayılmaktadır. Bugün bu dokumaların yerini başka materyaller almış olsa da gelenek birçok yörede devam ettirilmektedir. Bu amaçla kadınlar evlenmeden önce ya da evlendikten sonra kendileri ve eşleri için bir kilim dokumakta, dokumayı bilmeyenler ise özel olarak bir başkasına dokutturup bir kenarda saklamaktadırlar (Ölçer 1988: 15; Deniz 2000: 175; Ölmez 2012: 523).

Şekil 11’de Mucur ilçesi Medetsiz köyünde tespit edilen bir duvar kilimi görülmektedir. Yörede bu tip büyük boyutlu kilimler ölümlük- dirimlik olarak sıklıkla dokunmakta ve bu amaçla da çeyizlerde yer almaktadır.



Şekil 11. Duvar kilimi/Ölümlük-Dirimlik kilim (Göllü kilim) (Mucur-Medetsiz Köyü), (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2017)

Şekil 11’de verilen örnek 1.57x4.29m boyutlarında ve 73 yıllık bir dokumadır. İliksiz atkı yüzü dokuma tekniği ile dokunan kilimin kenar sularında yer alan parmak motifleri ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. İki şak halinde dokunmuş olan bu kilimin atkı ve çözgü iplikleri yündür. Orta zemininde “top” ya da “göl” adı verilen motif yer almaktadır (Şekil 12a). Büyük boyutlu göl motiflerinin zeminde sıralanmasından dolayı bu tip kilimler yörede “Göllü kilim” olarak adlandırılmaktadır. Göl motiflerinin içinde ve çevresinde çoğunlukla “kıvrım (tek dallı oy)” motifi bulunmaktadır (Şekil 12b). Yörede kilimin “yelanı” denilen uzun kenar sularında sandık oyu (motifi) (bıçkır, parmak, ev) (Şekil 12c), kısa kenar sularında “parmak” (Şekil 12d) ve “eli belinde (eli böğründe)” (Şekil 12e) motifleri yer almaktadır. Kırmızı, yeşil, mavi, bordo, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 12. a: Top/Göl, b: Kıvrım (tek dallı oy), c: Sandık oyu (bıçkır, parmak, ev), d: Parmak, e: Eli belinde (eli böğründe)

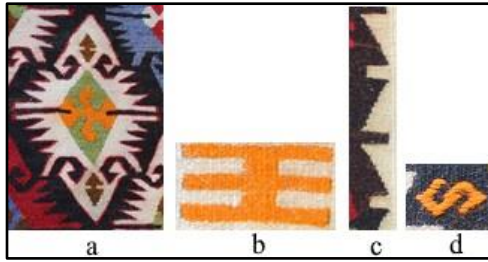
Şekil 13’de verilen dokuma da yine ölümlük-dirimlik olarak dokunan ve çeyizlerde bu amaçla yer alan büyük boyutlu kilimlere bir örnektir. Mucur ilçesi Bazlamaç köyünde tespit edilen bu kilim yaygı amaçlı olarak da kullanılmaktadır. Desen özelliği incelendiğinde; Şekil 11’de görülen kilimde olduğu gibi zeminde büyük boyutlu göl motifleri sıralanmaktadır. Bu nedenle “Göllü kilim” adıyla bilinmektedir.

Aynı zamanda dokumanın tamamında “seleser” motifi yer aldığı için bu tip kilimler “Seleser kilimi” adını da almaktadır (Etikan, Ölmez, Kılıçarslan, Şahin 2021b: 121).



Şekil 13. Yaygı/Ölümlük -Dirimlik (Seleser Kilimi/Göllü kilim), (Mucur-Bazlamaç Köyü), (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2017)

Şekil 13’de verilen örnek 1.51x4.42m boyutlarında ve 55 yıllık bir dokumadır. İliksiz atkı yüzlü ve sarma sınır atkılı kilim dokuma teknikleri ile dokunan örneğin kenar sularında yer alan parmak motifleri ilikli kilim tekniği ile dokunmuştur. İki şak halinde olan bu kilimin atkı iplikleri yün, çözü iplikleri ise pamuktur. Orta zemininde büyük boyutlu göl motifleri yer almaktadır. Göl motifleri “seleser” (Şekil 14a) motifinin farklı renklerde dokunarak zeminde eşkenar dörtgenler şeklinde sıralanması ile oluşmuştur. Kısa ve uzun kenar sularında “parmak” motifi yer almaktadır (Şekil 14b, 14c). Kilimin uzun kenarlarında farklı renklerde ve cicim tekniği ile dokunmuş “tazı kuyruğu” motifi görülmektedir (Şekil 14d). Kırmızı, yeşil, mavi, turuncu, sarı, bordo, kahverengi, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 14. a: Seleser, b: Parmak c: Parmak, d: Tazı kuyruğu

Yörede taşıma ve depolama amaçlı olarak çuval, haral ve don çulu (kağnı çuvalı), heybe ve torbalar yaygın olarak kullanılmış ve dokuması yapılmıştır. Daha çok un ve buğday taşınması ve depolanması için kullanılan çuvaların biraz büyüğü “haral” olarak adlandırılmaktadır.

Çuval ve haral dokumalar genellikle cicim teknikli motiflerle süslenmekte ve bu şekilde süslü olanlarına da yörede "Öriye çuval" denilmektedir. Bu tip çuvalar çeyizlik olarak dokunmakta ve her genç kızın çeyizinde bulunmaktadır. (Etikan vd. 2020b: 138,141). Yine heybelerde cicim teknikli süslemeler yaygın olarak görülmektedir.

Şekil 15 ve 17'de Mucur ilçesi Kıran ve Güzyurdu köylerinde tespit edilen iki çuval örneği yer almaktadır.



Şekil 15. Bulgur çuvalı, (Mucur-Kıran Köyü), a: Ön, b: Arka, (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2018)

Şekil 15'de görülen buğday çuvalı 0.78x1.42m boyutlarındadır. Dokumanın atkı, çözgü ve desen iplikleri yündür. İliksiz atkı yüzü kilim tekniği ile dokunan bu çuvalın zemini renkli şeritlerin sıralanması ile oluşmuştur. Yörede "tahta tahta" olarak adlandırılan bu şeritlerin üzerinde cicim tekniği ile dokunmuş "pıtrak (it izi, tilki izi)" ve "beş su (beşin suyu)" olarak adlandırılan motifler bulunmaktadır (Şekil 16a, 16b). Kırmızı, mavi, bordo, taba, kahverengi ve siyah dokumada kullanılan renklerdir. Dokumada kullanılan taba renkli ipliğin boyanmasında soğan kabuğu kullanılmıştır.



Şekil 16. a: Pıtrak (İt izi, Tilki İzi) b: Beş su (beşin suyu)



Şekil 17. Un çuvalı, (Mucur-Güzyurdu Köyü), a: Ön, b: Arka, (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2018)

Şekil 17’de görülen un çuvalı ise 0.71x1.41m boyutlarındadır. 65 yıllık olan bu dokumanın atkı, çözü ve desen iplikleri yündür. İliksiz atkı yüzü kilim tekniği ile dokunan bu çuvalda da zemini enine sıralanan ve “tahta tahta” olarak adlandırılan renkli şeritler oluşturmaktadır. Şeritleri birbirinden cicim teknikli “suyolu” motifi ayırmaktadır (Şekil 18). Kırmızı, mavi, bordo, taba, kahverengi, yeşil ve siyah dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 18: Su yolu

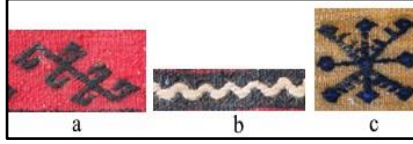
Şekil 19’da Mucur ilçesi Tataryeğenağa köyünde tespit edilen bir heybe örneği görülmektedir.



Şekil 19. Heybe, (Mucur-Tataryeğenağa Köyü), a: Ön, b: Arka, (GSF.A3.17.002 No'lu Proje Arşivi, 2018)

Şekil 19’da görülen heybenin tek cep boyutu 0.50x0.48m, heybe boşluğu 0.35m, tamamının boyu ise 1.31m’dir. Dokuma yaklaşık 60 yıllıktır. Atkı, çözü ve desen iplikleri yündür. İliksiz kilim ve cicim tekniği bir arada dokunan bu heybenin ön yüzünde renkli şeritler yer almakta ve bu şeritler üzerinde de cicim teknikli “çarpa” motifleri sıralanmaktadır. (Şekil 20a).

Şeritleri birbirinden “beş su (beşin suyu)” motifi ayırmaktadır (Şekil 20b). Heybe ceplerinin arka yüzü desensiz dokunmuştur. Ancak bir tarafta yine cicim teknikli iki adet “parmak” motifi görülmektedir (Şekil 20c). Kırmızı, mor, sarı, taba, siyah ve beyaz dokumada kullanılan renklerdir.



Şekil 20. a: Çarpaz, b: Beş su (beşin suyu), c: Parmak

Sonuç

Mucur ilçesi dokuma kültürü, Kırşehir geleneksel dokumacılığı bünyesinde kendine özgü dokumalarıyla 17. yüzyıldan itibaren varlığını sürdürmektedir. Yörede seccade, namazlağı, duvar halısı, sedir halısı, halı yastıklar, taban kilimi, yük örtüsü, yanlama, tahtalı kilim, gedirge kilim, düz dokuma yastıklar, don çulu, haral, çuval ve filikli (tülü) gibi hemen her kullanım amacına uygun halı ve düz dokumalar üretilmiştir. Her biri Kırşehir ve beraberinde Mucur yöresinin gelenekli dokumalarıdır. Bu dokumalar hem uzun yıllar yöre insanının günlük hayatının vazgeçilmez kullanım eşyası hem de bir geçim kaynağı olmuştur. Genç kızların çeyizlerinde de ilk sırada yer almışlardır.

Mucur yöresinde çeyiz geleneğinde yer alan dokumalar incelendiğinde; çeyizlik olarak hazırlanan halı ve düz dokumaların dokunmasında iyi kalite malzeme kullanıldığı, renk, motif, desen ve teknik özellikleri dikkate alındığında da en iyi nitelikte olanların çeyize konulduğu gözlenmiştir. Çeyizlerde öncelikli olarak 6'lı halı yastık takımının yer aldığı tespit edilmiş, buna ek olarak kayıpedere hediye edilmek üzere takımın dışında bir adet halı yastığın da ayrıca hazırlandığı görülmüştür. Halı yastıklarla beraber yine altılı halı minder takımı da bu yastık takımına eklenmektedir. Ancak bu gelenek kanepeler, koltuk vb. oturma gruplarının modanın da etkisi ile yaygınlaşması sonucu azalmıştır. Halı yastık takımının yanı sıra iç mekân donatımında yaygın olarak duvar kilimi kullanımı ile taşıma ve depolama amaçlı olarak da çuval ve haral dokumalarının kullanımının canlılığını koruduğu gözlenmiştir.

Günümüzde halen çeyiz hazırlama geleneği yaşayan değerlerimizdendir. Halı ve kilimler de çeyizi oluşturan önemli bir eşya grubudur. Ancak gelişen ve değişen yaşam koşulları sonucunda dokumacılığın hemen her yörede olduğu gibi Mucur ve çevresinde de eski yoğunluğunu kaybetmesi, çeyiz geleneğinde yer alan dokumaların çeşitliliğinin azalmasına neden olmuştur. Bununla beraber günümüzde teknolojinin gelişmesi, moda vb. nedenler ile dokuma ürünlerin yerini alan farklı kullanım eşyasının ön plana çıkması da bu sonucu hızlandırmıştır. Bugün çeyize konulan bu en önemli grubun artık el dokumaları yerine makine dokumalarından oluştuğu görülmektedir.

Kaynakça

- Akyürek, N. Metin; Köksal, Ahmet Aydın; Yıldırım, M. Murat (1997). *Tarihten Günümüze Mucur*. Ankara: Güney Reprö Matbaacılık Basım Yayın.
- Artun, Erman (2014). *Halkbilimi/ Halk Edebiyatı Sözlüğü*. Karahan Kitabevi.
- Cihan, Avşar (1990). *Kırşehir ve İlçeleri*. Ankara: Özgün Matbaacılık Sanayi.
- Deniz, Bekir (2000). *Türk Dünyasında Halı ve Düz Dokuma Yayımlar*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Etikan, Sema; Ölmez, Filiz N.; Kılıçarslan, Hande (2020a). *Kırşehir Halıları*, (Ed. Aysen Soysaldı), Cumhuriyet Dönemi Türk Halıcılığı Kitabı, Cilt: 2, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, s. 1067-1106.
- Etikan, Sema; Ölmez, Filiz N.; Kılıçarslan, Hande; Şahin, Cenk (2020b). *Kırşehir El Sanatları*, (1. Baskı). Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Etikan, Sema; Ölmez, Filiz N.; Kılıçarslan, Hande; Şahin, Cenk (2021a). "Mucur Yöresi Halı Yastıkları". XV. Uluslararası Türk Kültürü Sanatı ve Kültürel Mirası Koruma Çevrimiçi Sempozyumu- Sanat Etkinlikleri. 12-14 Nisan. ADÜ Yayın No: 76.
- Etikan, Sema; Ölmez, Filiz N.; Kılıçarslan, Hande; Şahin, Cenk (2021b). "Mucur Yöresi Dalakçı Kilimleri". 15. Uluslararası Türk Sanatı, Tarihi ve Folkloru Çevrimiçi Kongresi/ Sanat Etkinlikleri. 21-23 Haziran. ADÜ Yayın No: 77.
- Hasol, Doğan (1979). "Mihrap Maddesi". Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü.
- Nekrasova, N.P.; Kinayeva, K.G. (1997). *Moskova Şark Sanatları Devlet Müzesi Türk, Azeri ve Türkmen Seccadeleri*. Atatürk Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Ölçer, Nazan (1988). *Türk ve İslam Eserleri Müzesi, Kilimler*. İstanbul: Eren Yayıncılık Ltd. Şti.
- Ölmez, Filiz N. (2012). *Ölüm Olgusunun Türk Dokumalarına Yansıması- Defin*. (Ed. Emine Gürsoy NASKALİ). Tarihçi Kitabevi.
- Ölmez, Filiz N.; Etikan, Sema; Kılıçarslan, Hande; Şahin, Cenk (2021). *Kırşehir Özbağ Kirkitli Dokumaları*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Paquin, Gerard, A. (1983). "The Iconography of Everyday Life in Nineteenth Century Middle Eastern Rugs", *The Textile Museum Journal*, Vol: 22, s. 5-18.
- Şahin, Hasan (2006). *Geçmişten Bugüne Mucur ve Köyleri*, Ankara.